Hei,

Toimitamme ohessa Rikosuhripäivystyksen vastaukset lakivaliokunnan jäsenten asiantuntijakuulemisessa keskiviikkona 25.04.2018 esittämiin kysymyksiin (aihe K 6/2018 vp).

Mikä on tilanne viharikosten kanssa – esim. mitä ongelmia on niiden tietoon tulemisessa?

Viharikokset ovat tyypillisesti ns. piilorikollisuutta. Suuri osa niistä jää ilmoittamatta poliisille. Tähän voi olla monia syitä. Rikoksen uhri ei tunne rikoslakia ja oikeuksiaan, ja viharikoksen määritelmä voi olla myös hankala ymmärtää. Viharikoksiin voi liittyä häpeää, minkä vuoksi niistä ei haluta tehdä ilmoitusta ja joutua käsittelemään asiaa pitkäkestoisessa prosessissa. Uhrit voivat myös pelätä turvallisuutensa puolesta, mikäli he ilmoittavat epäillyistä tekijöistä. Usein tekijä myös jää tuntemattomaksi. Syynä voi olla myös epäluottamus siihen, että poliisi ja oikeusjärjestelmä pystyvät toimimaan asiassa tai epäluottamus viranomaisten puolueettomuuteen asian käsittelyssä. Uhri voi myös ajatella, ettei lievempiä rikoksia, kuten esimerkiksi kunnianloukkauksia, oteta samalla tavalla käsittelyyn kuin vakavampia väkivaltarikoksia. Käsityksemme mukaan esitutkintaa saatetaankin rajoittaa, mikäli viharikoksiin ei liity muuta vakavampaa rikosta, esimerkiksi väkivaltaa.

Viharikosten tunnistamiseksi on tehty paljon kehittämistyötä, mutta edelleen vihamotiivin tunnistamiseen tarvitaan lisää tietoa ja järjestelmällisyyttä, jotta viharikokset etenisivät oikeusprosessissa siten, että vihamotiivi säilyy esitutkinnasta syyteharkintaan ja syytteen käsittelyyn oikeudessa. Mitä enemmän juttuja saadaan käsiteltyä oikeudessa, sitä enemmän se luo myös luottamusta siihen, että viharikoksista kannattaa ilmoittaa.

Rikosuhripäivystyksen tukipalvelut on tarkoitettu kaikkien rikosten uhreille, myös viharikosten uhreille. Näiden rikosten uhreja kuitenkin ohjautuu palveluihin vain vähän poliisilta tai muilta uhreja kohtaavilta tahoilta. Yksi tapa rohkaista uhreja ilmoittamaan viharikoksista olisi vahvistaa ohjautumista tukipalveluihin tuen saamiseksi ja oikeusturvan toteutumiseksi. Uhri ei tällöin jää yksin asiansa kanssa ja voi käsitellä tapahtunutta.

Ihmiskaupparikosten tutkinta on lisääntynyt, mutta nostettujen syytteiden määrä ei – mistä tämä johtuu?

Tähän kysymykseen emme pysty vastaamaan kokonaisvaltaisesti, mutta arvioimme, että se johtuu suurilta osin kahdesta asiasta. Suureksi osaksi arvioimme sen johtuvan siitä, että Suomen ulkopuolella tapahtuneen ihmiskaupan kohdalla poliisi tavallisesti avaa esitutkinnan, ja kuultuaan asiakasta päättää tutkinnan perustuen siihen, ettei Suomen poliisilla ole mahdollisuutta tutkia toisessa maassa tapahtunutta rikosta. Käytännössä on ollut tilanteita, jolloin poliisi on jo ennen kuulemista kertonut, ettei rikosprosessi mitä luultavimmin tule jatkumaan, koska rikos on tapahtunut ulkomailla. Asiakkaan kertomus kirjataan jo ihmiskaupan uhrien auttamisjärjestelmän asiakastietoihin sekä useimmiten tarkasti myös turvapaikkaprosessin aikana. Asiakkaan näkökulmasta kokemuksien uudelleen avaaminen saattaa olla traumatisoivaa tai sitten hänelle saattaa herätä turhia toiveita siitä, että poliisi lähtisi tutkimaan häneen kohdistunutta rikosta.

Toisaalta nostettujen syytteiden alhainen lukumäärä voi osaksi liittyä tutkinnallisiin seikkoihin: jos rikosta ei esimerkiksi lähdetä tutkimaan ajoissa ihmiskaupparikoksena, esitutkinnassa ei saada kerättyä tarpeeksi näyttöä tai jos ihmiskaupan tunnusmerkistön ymmärtäminen on puutteellista, niin tapaus saattaa edetä rikosprosessissa jollain toisella rikosnimikkeellä.

Onko muista maista kokemuksia ihmiskauppatutkintoihin erikoistuneista poliisin yksiköistä ja minkälaisia?

Keskusteluissa ulkomaisten kollegoiden kanssa, joiden maissa toimii ihmiskauppaan erikoistunut yksikkö, on tullut ilmi se, että erikoisyksikköä pidetään välttämättömänä. Ihmiskaupparikoksiin erikoistuneen yksikön olemassaolo takaa kaikkien mielestä paremmin sen, että tutkinnan laatu on hyvää ja tutkijoilla on ymmärrystä erityisesti ihmiskauppailmiöstä ja siihen liittyvistä erityispiirteistä. Asiakastyössämme olemme esimerkiksi havainneet, ettei ensimmäistä kertaa ihmiskauppaa tutkiva poliisi aina tunne ihmiskaupassa hyvinkin tyypillisiä toimintatapoja. Esimerkiksi työperäisessä ihmiskaupassa tällainen tavallinen toimintatapa on se, että palkka maksetaan uhrin nimissä olevalle tilille, jota uhri itse ei hallitse, ja nostetaan sitten työnantajan toimesta sieltä pois. Ensimmäistä kertaa tällaisen tilanteen kohdatessaan tutkija voi ajatella, että palkka on tilitietojen mukaan maksettu normaalisti, eikä mitään rikosta ole tapahtunut. Esimerkiksi Ruotsissa järjestöjen kokemus on, että hyvin resursoitu ihmiskaupparikoksiin erikoistunut yksikkö on tehostanut huomattavasti ihmiskauppaan liittyvää tutkintaa etenkin silloin, kun sille on osoitettu tarvittavat resurssit. Toisaalta Ruotsissa ei muista syistä tunnisteta esimerkiksi työperäistä ihmiskauppaa lähes ollenkaan, minkä vuoksi pidämme erityisen tärkeänä, että erikoisyksikön toiminta kattaa kaikki ihmiskaupan muodot.

Olisiko riittävä muutos, että auttamisjärjestelmän asiakkuus ei riipu käytettävästä rikosnimikkeestä, vai pitäisikö rikostutkinta ja auttaminen erottaa toisistaan kokonaan?

Mielestämme olisi hyvä selvittää, tulisiko auttaminen erottaa rikosprosessista kokonaan. Tärkeintä ja kiireellisintä olisi kuitenkin apukynnyksen madaltamiseksi ensinnäkin taata uhrille aito harkinta- ja toipumisaika, jonka aikana hän voisi rauhassa pohtia vaihtoehtojaan ja saada tilanteeseensa apua tekemättä vielä päätöstä siitä, annetaanko hänen tilanteestaan tieto poliisille. Ja toiseksi taata se, että myös Suomessa ihmiskaupan uhriksi joutuneet voidaan tunnistaa ihmiskaupan uhreiksi riippumatta rikosnimikkeestä, eikä ihmiskaupan uhrien auttamisjärjestelmän asiakkuutta jouduta päättämään, jos päädytään käyttämään jotain muuta rikosnimikettä.

Onko kaupunkilegenda vai tapahtuuko sellaista, että ihmisille tarjotaan työtä todella huonoin ehdoin, esim. 2 euron tuntipalkalla, eivätkä he voi siitä kieltäytyä?

Meidän asiakkaaksemme ja muuten tietoomme tulee tasaisin väliajoin sellaisia esimerkiksi paperittomia ihmisiä, joilla ei ole oikeutta palveluihin Suomessa ja jotka kokevat ainoaksi vaihtoehdokseen ottaa vastaan joko palkatonta tai erittäin vahvasti alipalkattua työtä saadakseen asuinpaikan sekä ruokaa. Huonoimmissa tapauksissa työpäivät ovat erittäin pitkiä (esim. 10-17h/pv) eikä vapaapäiviä ole. Maasta poistamisen pelon vuoksi harva tällaisessa tilanteessa oleva uskaltaa ilmoittaa tilanteestaan viranomaisille, mutta mikäli tällainen rikos tulee poliisin tietoon, tutkitaan sitä useimmiten esim. kiskonnantapaisena työsyrjintänä.

Onko ihmiskaupparikosten tutkinnassa alueellisia eroja?

Näkemyksemme mukaan tutkinnassa näkyy se, onko kyseiselle paikkakunnalle kertynyt kokemusta ja asiantuntemusta ihmiskaupparikosten tutkinnasta, joten tutkinnassa on paikoin merkittäviä alueellisia eroja. Samankaltainen tapaus voi päätyä eri puolilla tutkintaan esim. ihmiskauppana tai kiskonnantapaisena työsyrjintänä tai sitä voidaan käsitellä pelkkänä palkkariitana. Käsityksemme mukaan myös selviä seksuaalisen hyväksikäytön tarkoituksessa tapahtuneen ihmiskaupan tunnusmerkkejä sisältävää tapausta saatetaan joillain paikkakunnilla käsitellä paritusrikoksena tai olla näkemättä rikosta ollenkaan. Tutkinnan laatuun vaikuttaa myös poliisiyksikön mahdollisuudet osoittaa tarvittavat resurssit tutkintaan. Harmillisen usein ilmoitettuja ihmiskaupparikoksia ei tutkita ollenkaan, ja poliisi on joissain tilanteissa vedonnut siihen, ettei heidän yksikössään riitä resursseja näin vaativaan tutkintaan.

Rikosuhripäivystykselle suunnattu kysymys: kun sanotte, että puolet järjestöjen tietoon tulevista uhreista eivät hakeudu ollenkaan viranomaisavun piiriin eivätkä tule esim. poliisin tietoon, niin onko tämä yleismaailmallinen ilmiö vai suomalainen erityispiirre?

Tämä on yleismaailmallinen ilmiö, johon on eri maissa pyritty etsimään erilaisia ratkaisuja. Joissain maissa avunhakemiskynnystä on pyritty laskemaan erottamalla auttaminen ja rikosprosessi toisistaan jopa kokonaan, ja joissain maissa järjestöille on osoitettu resursseja uhrien tukemiseen ”epävirallisena harkinta-aikana”, jolloin uhrin ei tarvitse olla yhteydessä viranomaisiin. Esim. Ruotsissa kolmannelle sektorille on osoitettu varoja, joilla he voivat tarjota harkitsevalle uhrille asumisyksiköiden ja ihmiskaupan vastaisen järjestöverkoston kautta tukipalveluita ennen virallista viranomaisten myöntämää harkinta-aikaa, eikä uhrin tarvitse tänä aikana olla missään yhteydessä viranomaisiin. Tämän epävirallisen harkinta-ajan jälkeen asiakas voi hakeutua viranomaisavun piiriin ja saada ”virallisen” harkinta-ajan. Kun harkinta-aikana saadaan rakennettua luottamus siihen, että uhrin kokema hyväksikäyttö otetaan vakavasti ja apua on saatavilla, hänen on helpompi motivoitua tekemään rikosilmoitus.

Onko otettu huomioon sitä, että jos rikoksesta ei ilmoiteta poliisille heti, niin poliisin mahdollisuudet tutkia rikosta heikkenee? (”Kadonnut aika on paennut totuus”).

Nykytilanteessa suurempi ongelma on mielestämme se, että poliisi ei aina tutki ihmiskaupparikoksia, vaikka niistä ilmoitettaisiinkin. RIKUn asiakkaista suurin osa on tunnistettu mahdolliseksi ihmiskaupan uhriksi muualla kuin järjestöissä, ja on tai on ainakin jossain vaiheessa ollut viranomaispalveluiden piirissä. Heistä useimmat nimenomaan haluaisivat, että heidän tapauksensa tutkinta etenisi, ja ovat valmiita sitä kaikin voimin edistämään. Kuitenkaan ei valitettavasti ole poikkeus, että kuulemisiin kutsutaan kuukausien päästä ja sen jälkeen voi helposti mennä vuosi tai jopa pidempään, ettei asiasta kuulu poliisin puolelta mitään. Rikosuhripäivystyksessä on myös kokemuksia ihmiskaupparikoksen ilmoittamisesta poliisille niin, ettei asiaan ole reagoitu pitkiin aikoihin lainkaan. Yhdessä tapauksessa asiakas päätti puolen vuoden odotuksen jälkeen, että hän haluaa vetää koko asian pois ja poliisista vastattiin, että asia on ok. Tässä tapauksessa tekijä oli jo aiemmin tuomittu ihmiskaupparikoksesta.

Lisäksi tällä hetkellä auttamistoimien rikosprosessisidonnaisuus johtaa siihen, ettei rikos tule poliisin tietoon koskaan, koska pelkäävä asiakas ei uskalla olla viranomaisten kanssa missään tekemisissä eikä järjestöillä ole resursseja tarjota hänelle tukipalveluita harkinnan aikana. Uskoisimme, että on parempi, että rikos tulee ilmi joidenkin kuukausien päästä, kuin että se ei tulisi ilmi ollenkaan. Eri asia on toki se, jos tietoomme tulee, että asiakkaamme tai joku muu henkilö on akuutissa ja vakavassa henkeen tai terveyteen kohdistuvassa vaarassa ja meillä on tarvittavat tiedot estää rikos, jolloin meitä koskee yleinen ilmoittamisvelvollisuus.

Miten valtakunnallisuus toimii, jos poliisin erityisyksikkö perustetaan, ja se sijoitetaan yhteen paikkaan Suomessa? Helsingin poliisissahan ihmiskaupparikoksiin erikoistunut yksikkö on toiminut jo pitkään.

Erikoisyksikkö voisi toimia paikallisten poliisilaitosten kanssa yhteistyössä, eikä hoitaa kaikkia tapauksia itse. Tärkeää olisi kuitenkin, että sillä olisi toimivalta joka puolella Suomea.

Käsityksemme mukaan mainittu Helsingin poliisin yksikkö ei tutki tällä hetkellä esim. työperäistä ihmiskauppaa ollenkaan, vaan työperäiset ihmiskauppatapaukset menevät tukintaan talousrikosyksikköön. Ihmiskaupan tunnusmerkistö on hyvin erilainen kuin niissä tapauksissa, joiden kanssa talousrikosyksikössä yleensä toimitaan. Käytännössä tämä voi näkyä siten, että saatetaan turvautua kirjallisiin todisteisiin ja odottaa kirjallista aineistoa ennen tutkinnan aloittamista. Toisaalta esim. työperäisen ihmiskaupan tutkinnassa tarvitaan myös osaamista talouspuolen tutkinnasta, joten tämä osaaminen tulisi erikoisyksikössä turvata esim. yhteistyöjärjestelyjen kautta.

Ystävällisin terveisin,

Pia Marttila
Erityisasiantuntija
Ihmiskaupan uhrien auttamistyö
Rikosuhripäivystys
Maistraatinportti 4 A 4.krs
00240 Helsinki
+358 40 630 9669
pia.marttila@riku.fi
www.riku.fi